

Genusgenomlysning av ljudarkiv – ett pilotprojekt.

Rapport från Svenskt visarkivs JiM-projekt 2014

Wictor Johansson, projektutförare och Ingrid Åkesson, projektledare

Utgångspunkten för pilotprojektet "Genusgenomlysning av ljudarkiv" är att Statens musikverk erhöll projektmedel för att inom ramarna för Jämställdhet i Myndigheter bearbeta ett utsnitt ur samlingarna ur genussynvinkel för att undersöka möjligheterna att ta fram genusbaserad statistik och skapa ingångar till utökad kunskap. Pilotprojektet genomfördes på en del av enheten Svenskt visarkivs ljudsamlingar; målsättningen var att ta fram och tillföra genusbaserad statistik i delar av Svenskt visarkivs databas samt att utvärdera vilken typ av tidigare inte tillgänglig information som på så sätt blir åtkomlig.

De genomgångna ljudsamlingarna, som tillhör folkmusikavdelningen respektive jazzavdelningen vid Svenskt visarkiv, består dels av resultat från tidigare genomförda dokumentationsprojekt, dels av ständigt pågående dokumentation i begränsad skala. Urval och prioriteringsordning gjordes utifrån tre kriterier: 1) efterfrågan på materialet från musiker och allmänhet, 2) förekomst av metadata som kunde inkluderas i databasen och detaljnivå i de existerande databasposterna och 3) med avsikten att göra ett stickprov på den löpande dokumentationsverksamheten. Urvalet ser ut som följer:

- *Svenskt visarkivs egna fältinspelningar* av svensk folkmusik (inspelningar gjorda av visarkivets personal eller på uppdrag av visarkivet) med beteckningen SVA BA. Denna verksamhet började 1968 och varade till slutet av 1990-talet. Inspelningarna i denna serie var relativt detaljerat registrerade i databas och försedda med inspelningsprotokoll med rikliga metadata. Materialet efterfrågas och används frekvent av aktiva folkmusiker, studerande samt allmänheten; det utgör också en del av grunden för lp- och senare cd-serien Folk Music in Sweden, utgiven av Caprice.
- *Sveriges radios folkmusikinspelningar*, gjorda 1949-1968. Dessa inspelningar initierades och genomfördes till största delen av Matts Arnberg, Sveriges Radio, och Ulf Peder Olrog, Svenskt visarkiv. De ingår i serien SVA BB (externa inspelningar) men är numera i Svenskt visarkivs ägo. De utgör den största samlingen fältinspelningar med spelmän och vissångare som skapats innan Svenskt visarkivs dokumentationsverksamhet inleddes 1968. Liksom de ovan nämnda inspelningarna är de rikligt representerade i Capriceutgåvan. Metadata finns i

viss mån. Tillsammans utgör dessa båda samlingar en central korpus av svenska fältinspelningar av folkmusik.

- Uppspelningar för Zornmärkesjuryn för bland annat titeln "riksspelman". Svenskt visarkiv har sedan 1973 i samarbete med Zornmärkesnämnen inom Svenska Ungdomsringen löpande dokumenterat dessa årliga uppspelningar. Det finns detaljerade protokoll. Materialet speglar därmed förändringar respektive stabilitet i faktorer som social sammansättning, ålder, repertoar och instrumentval i ett segment av folkmusikmiljön. Inspelningarna är inte fritt tillgängliga utan görs bland annat med tanke på existerande och framtida forskning.
- Intervjuer med svenska jazzmusiker gjorda av Svenskt visarkivs jazzavdelning mellan 1963 och 2004. Eftersom jazz hittills har varit ett tydligt mansdominerat område utgör detta material underlag för jämförelser genrer emellan.
- Svenskt visarkivs digitala originalinspelningar från 2006 till 2014, vilka inkluderar både musik och intervjuer. Detta stickprov visar på tendenser i den nu löpande verksamheten.

Kommentar

Pilotprojektet innebär att man i efterhand lägger ett perspektiv på samlingarna som inte fanns med vid deras skapande, vilket framgår bland annat i intervjuer med Märta Ramsten, tidigare dokumentationsansvarig vid visarkivet och den som genomförde största delen av inspelningarna i kategorin SVA BA. Genusmönstren i detta material behandlas av forskaren Mathias Boström i den 2015 kommande publikationen "Det stora inspelningsprojektet. *Samarbetsnämnden för svensk folkmusik* och inspelningsverksamheten under 1960-talet" – en del av forskningsprojektet Mixa eller maxa – om kulturarv, identitet och folkbildning.

Arbetets tillvägagångssätt

Det huvudsakliga arbetet har bestått av att gå igenom post för post och fylla i antal män och kvinnor i särskilda fält i databasposterna. Könstillhörigheten har definierats utifrån angivna namn i databasposter eller bandprotokoll och vad som går att höra utifrån det inspelade materialet. En reservation är då att fördelningen är gjort utifrån arkivariens uppfattning om vilka som är män och kvinnor, och inte utifrån hur den dokumenterade själv definierat sin könsidentitet. Av den anledningen har det heller inte varit aktuellt att använda fältet för "annat" som lagts till i X-ref (men det kan så klart bli relevant för kommande inspelningar). Däremot finns det flera fall där det inte gått att utläsa samtliga utövares könstillhörighet av bandprotokollen, och inte heller genom att lyssna på inspelningarna. Det kan handla om inspelningar med spelmanslag där medlemmarnas namn inte framgår, allspel och buskspel vid spelmansstämmor och dokumentation av skolbarns sång och lekar. I

de aktuella fallen har det gjorts en notering i fältet "Statistikkommentarer" att könsfördelning inte framgår av bandprotokoll. Det finns alltså ett visst mörkertal i statistiken.

Utöver att registrera könsstatistik har vi under projektet gjort en översyn av bandposternas innehåll, för att förbättra sökvägarna och erbjuda flera ingångar till materialet. Det har bland annat handlat om att tillföra uppgifter från bandprotokoll som inte tidigare funnits tillgängliga digitalt, och att ange en mera konsekvent kontrollerad vokabulär för exempelvis vilka instrument som spelas. Beträffande Visarkivets egna folkmusikinspelningar har också de ursprungliga bandprotokollen skannats och länkats till respektive databaspost. Till folkmusikinspelningarnas databasposter har även ett särskilt fält för traditionsväg adderats, så att det går att sammanställa statistik över könsfördelningen bland de som förmedlat repertoar till de musiker som dokumenterats. Där har vi valt att begränsa oss till familjemedlemmar, då det ofta framgår av bandprotokollen när utövaren lärt sig en låt efter exempelvis modern eller fadern. Databasens fält är efter projektets genomförande utformade för att i fortsättningen inkludera de tillagda uppgifterna vid varje ny registrering.

Hur kan statistiken läsas?

Den statistik som blivit JiM-projektets resultat finns nu tillgänglig att användas för tolkning och analys. Här följer en sammanställning över de konkreta siffrorna, liksom tips på sökvägar, tänkbara infallsvinklar för hur statistiken kan utläsas samt problematik att vara uppmärksam på.

a) Fördelning kvinnor/män

Av det totala antalet genomgångna inspelningar fördelar sig könsrepresentationen enligt följande:

Serie	Antal inspelningar	Antal kvinnor	Antal män
SVA BA	3746	1629	4137
Sveriges Radio (SVA BB)	204	304	556
SVA JA, JB & JC	1289	53	1272
SVAA	369	196	337
Zornmärkesuppspelningar	1592	1186	3077
Totalt	7200	3368	9379

Här ska påpekas att antalet män och kvinnor i statistiken motsvaras av databasposter och inte av unika personer. Samma person kan vara inspelad vid flera tillfällen, och omvänt kan en inspelning vara uppdelad på flera databasposter. För BA-seriens del innebär detta till exempel att 34 av de registrerade posterna i kategorin "män" representerar dalaspelmannen Knis Karl Aronsson, medan

11 av de registrerade posterna i kategorin "kvinna" hänför sig till den finlandssvenska sångerskan Svea Jansson. Därför har i projektets slutskede en särskild uppdatering gjorts av deldatabasen "personer", med ambitionen att samtliga inspelade personer i SVA BA-serien ska finnas registrerade och att det på så sätt ska vara möjligt att få exakta siffror på könsfördelningen. Ett visst mörkertal kommer dock fortfarande att finnas eftersom det finns inspelningar där det inte går att utläsa könstillhörighet, eller ens hur många personer som medverkar (exempelvis vid inspelningar från spelmansstämmor och konserter).

Beträffande serien SVAA, som representerar det nu pågående arbetet, visar obalansen mellan dokumenterade kvinnor respektive män på behovet av att närmare undersöka vad som finns bakom statistiken samt eventuellt formulera en klarare strategi för dokumentation.

b) Traditionsvägar

I folkmusikinspelningarnas databasposter har det som en del av projektet tillförts ett fält för tradering. I bandprotokollen framgår ofta att den som dokumenterats lärt sig (hela eller delar av) sin repertoar efter modern, fadern eller någon annan släkting. Här har vi valt att avgränsa den kontrollerade vokabulären till endast tre; *Kvinnlig familjemedlem* (KF), *Manlig familjemedlem* (MF) och *Kvinnlig och manlig familjemedlem* (KMF). Den som vill få noggrannare detaljer om i vilka familjeled musiken traderats får konsultera bandprotokollen. Fördelningen av traditionsvägar ser ut enligt följande;

Serie	KF	MF	KMF
SVA BA	194	482	110
Sveriges Radio (SVA BB)	4	8	3
Totalt	198	490	113

Registreringen av traditionsvägar har uppenbara begränsningar. Dels för att traderingens omfattning ser så olika ut på det individuella planet; här ryms allt från sångerskor med en omfattande repertoar efter sina mor- och farföräldrar till spelmän som endast minns fragment av en polska som modern nynnande. Dessutom innebär det en begränsning att det endast är traditionsbärare inom familjen som förs in i statistiken. Flera utövare har haft läromästare som inte varit familjemedlemmar, men denna information är svårare att utläsa ur bandprotokollen. Spelmannen NN kanske spelar tio låtar "efter Hjort Anders Olsson", men det framgår sällan om NN lärt sig låtarna efter noter (i t.ex. Svenska Låtar), om NN i förekommande fall kan ha lärt sig dem direkt från Hjort Anders själv eller om

melodierna har traderats via någon annan spelman eller flera spelmän. Ofta framgår vad som gäller om man lyssnar på inspelningarna, eftersom visarkivets dokumentatörer varit noga med att fråga de utövare som dokumenterats om bakgrunden till deras repertoar. Men att lyssna igenom samtliga inspelningar vore ett alltför omfattande arbete för att rymmas inom ramen för JiM-projektet.

c) Kombinerade sökvägar

Arbetet med JiM-projektet har också medfört att det i inspelningarna i SVA BA-serien nu går att sortera sökresultat efter landskap, instrument, kön med mera som finns listade i särskilda "rullgardinsmenyer" i X-ref. Sökningarna går också att kombinera, såväl med varandra som med fritextsök. Fördelen är här att det går att snäva in den könsfördelade statistiken, exempelvis antal kvinnliga fiolspelare från ett specifikt landskap. Som en del av arbetet har också databasposternas uppsättning av nyckelord uppdaterats eller utökats, efter en mera konsekvent mall där varje nyckelord motsvarar ett konkret innehåll. Det går att lista sökresultat efter nyckelord, var för sig eller kombinerat med andra sökparametrar. Nyckelorden är i nuläget följande;

Fäbodtradition – den/de som dokumenterats intervjuas om vallgång, fäbodliv, förekomst av lockrop etc.

Dans – den/de som dokumenterats intervjuas om dans i någon form, ex förekomster av lokala dansvarianter.

Intervju – inspelningen består endast av en intervju, inte någon musik.

Spelmanslag – inspelningar med spelmanslag.

Spelmansstämma – inspelningar från spelmansstämmor.

Dragspel – inspelningar där durspel (diatoniska) och/eller kromatiska dragspel förekommer.

Gatumusik – dokumentation av eller intervjuer om att spela musik på gator, gårdar och torg.

Sammanfattning

Sammantaget har arbetet med JiM-projektet inneburit att Svenskt visarkiv/Musikverket förutom den könsuppdelade statistiken nu har flera sökingångar till framförallt visarkivets egna folkmusikinspelningar. Nya rutiner har skapats för kommande databasregistrering av inspelningar. Genom arbetet finns det också en modell för hur eventuella liknande projekt i framtiden kan genomföras vad gäller att tillföra statistik, förädla metadata och möjliggöra nya sökvägar. Dock skall påpekanet göras att det i såväl statistik som sökvägar finns fallluckor och mörkertal, och att de därför bör ses som indikationer snarare än exakta fakta. Ett par exempel: Den könsfördelade statistiken visar på proportionerna mellan män och kvinnor i visarkivets inspelningar, men utgör inte

det faktiska antalet. Det går att lista inspelningar efter landskap, men man bör vara medveten om att flera databasposter saknar uppgifter om den dokumenterades geografiska hemvist. Men möjligheterna att söka i materialet har alltså förbättrats jämfört med tidigare. För mer exakta fakta krävs det dock fortfarande en viss manuell hantering, som att läsa i bandprotokoll och lyssna på de konkreta inspelningarna. Vidare utvärdering kan göras först när institutionens användare under en längre tid har haft möjlighet att göra och få hjälp med genusbaserade sökningar.